

Artur Gruszczyk

*Uniwersytet Jagielloński
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych¹
ORCID: 0000-0002-3450-8377*

UNIA EUROPEJSKA W KRAINIE KOSZMARÓW: REFLEKSJE NAD BEZPIECZEŃSTWEM EUROPEJSKIM W CZASACH NIEPEWNOŚCI

■ WPROWADZENIE

Choć tezy o kryzysie Unii Europejskiej (UE), osłabieniu procesów integracji europejskiej i rosnącej rywalizacji w stosunkach między państwami członkowskimi tej organizacji sformułowane od dłuższego czasu, ostatnie lata dostarczyły wielu dodatkowych argumentów na poparcie tych sądów. Katalog słabości, problemów i dylematów, z którymi mierzy się Unia Europejska jest obszerny i stale się powiększa. Ten artykuł jest zbiorem refleksji nad integracją europejską w okresie narastającej niepewności wywołanej pandemią COVID-19 i jej skutkami społeczno-ekonomicznymi, precedensowym opuszczeniem Unii Europejskiej przez Zjednoczone Królestwo, podważaniem prawno-instytucjonalnych fundamentów UE przez państwa członkowskie naruszające zasadę praworządności, a także szokującą agresją Rosji na Ukrainę. Sięgając do motywów literackich, można stwierdzić, że Unia Europejska nie tylko nie zaprowadziła swoich obywateli do krainy czarów, ale coraz częściej staje przed koszmarnymi wizjami erozji więzi integracyjnych i schyłku ponadnarodowej wspólnoty mozolnie budowanej od dziesiętków lat.

Kryzys migracyjny, pandemia oraz nowa wojna w Europie ujawniły podatność Unii Europejskiej na wstrząsy i zagrożenia, głównie o charakterze zewnętrznym. Podważyły wewnątrzunijną solidarność, obnażyły cynizm i egoizm niektórych członków UE i ukazały daleko posuniętą zależność ekonomiczno-surowcową Unii Europejskiej. COVID-19 i wybuch wojny w Ukrainie uderzyły w ponowoczesny projekt integracji lansowany przez Komisję Europejską z Ursulą von der Leyen na czele. Nie wymiotły go z polityki europejskiej, ale wymusiły poważne i długoterminowe zmiany o strategicznym, żywotnym znaczeniu dla samej UE jako wspólnoty państw członkowskich, jak też dla jej obywateli. W dodatku, co zazwyczaj dzieje się

¹ E-mail: artur.gruszczyk@uj.edu.pl

w czasach niepewności, bezpieczeństwo staje się celem nadrzędnym, kształtującym tożsamość narodu, państwa i wspólnoty ponadnarodowej.

Ten artykuł prezentuje w formie eseju naukowego trzy aspekty integracji europejskiej odnoszące się do zdeterminowanego racjami bezpieczeństwa dylematu tożsamości Unii Europejskiej jako podmiotu zbiorowej obrony Zachodu przed zagrożeniami pochodzącymi z zewnątrz. Krytycznej analizie poddane zostaną zdolności UE do utrzymania wiodącej pozycji na mapie kulturowo-cywilizacyjnej współczesnego świata, świadomość strategiczna w odniesieniu do ryzyk, zagrożeń i wyzwań, a także strukturalne zależności gospodarczo-surowcowe skutkujące „zorganizowaną hipokryzją” w odniesieniu do zasad i wartości konstytuujących UE jako wspólnotę odpowiedzialności.

Teza postawiona w tym artykule głosi, iż słabnąca rola UE na arenie międzynarodowej, rosnące ryzyko niestabilności i pogłębienia wewnętrznych podziałów, a także zwiększona podatność na zagrożenia bezpieczeństwa są skutkiem zaniechań w ponadnarodowych procesach decyzyjnych, strachu przed odpowiedzialnością za obronę globalnej pozycji Zachodu oraz braku gotowości ze strony rządów i obywateli państw członkowskich UE do rewizji geostrategicznych wyznaczników tożsamości Unii w obliczu narastających napięć wewnętrznych i presji zewnętrznej.

■ CZYM JEST ZACHÓD? DYLEMAT TOŻSAMOŚCI UE

Przyjęło się, że Unia Europejska jest zakorzeniona w cywilizacji zachodniej (Elgstrom, Smith 2006; Cottey 2022). To oznacza, że organizacja ta reprezentuje określoną formułę historyczno-geopolityczną oraz aksjologiczno-normatywną, która pretenduje do uniwersalizmu na gruncie kulturowo-cywilizacyjnym. Choć ugruntowane historycznie teorie cywilizacji (Toynbee, Huntington) przy ich zastosowaniu do współczesnych przemian społeczno-technologiczno-kulturowych i przesunięć geostrategicznych budziły uzasadnione wątpliwości poparte rzeczową krytyką (Fox 2005; Charron 2010; Tsolakis 2011; Jordan 2014), strukturalno-funkcjonalne podziały w globalnym systemie stosunków międzynarodowych dały mocny impuls do przemyślenia formuły Zachodu w obliczu napięć, tarć, rywalizacji, a w końcu konfrontacji z globalną „Resztą” (Hall 1992b). Kontestacja ekonomicznej i militarnej potęgi Zachodu idzie w parze z postkolonialną strategią podważania formuły ideologicznej, kulturowej i aksjologicznej przez czołowych reprezentantów „Reszty”, w szczególności grupę pretendentów do światowego przywództwa znaną jako BRICS (Brazylia, Rosja, Indie, Chińska Republika Ludowa oraz Republika Południowej Afryki). Ten trwający od lat proces, określany jako zmierzch ładu liberalnego (Ikenberry 2018; Zielonka 2018; Cichocki 2019; Kuźniar 2022), dotyczy Unii Europejską w podwójny sposób. Po pierwsze, jako organizację dążącą do umacniania i rozwoju normatywno-aksjologicznych standardów cywilizacji Zachodu, traktując je jako podstawę uniwersalnych reguł gry we współczesnym świecie.

Po drugie, jako wspólnotę ponadnarodową hołdującą zasadzie „jedności w różnorodności”, która poddawana jest coraz cięższymi próbami zarówno w samej Unii, jak też w jej otoczeniu międzynarodowym. Proces „rozmywania” idei integracji europejskiej, „rozmiękczenia” Unii Europejskiej przez tworzące ją państwa narodowe, „dryfowania” Unii w przestrzeni międzynarodowej (Król 2012; Davis Cross 2017; Krastew 2018) trwa od wielu lat, jest przedmiotem licznych badań i tematem niezliczonych debat. Niemniej kształt, charakter i wpływ Unii Europejskiej nie są jedynie przedmiotem krytyki i pesymistycznych ocen. Wizja „Europy jako imperium” (Zielonka 2007), „Europy kosmopolitycznej” (Beck, Grande 2009), a nawet „Europy federalnej” (Verhofstadt 2006) czy „Europy skonstytucjonalizowanej” (Weiler 1999; Rogowski, Turner 2006; Telò 2017), żywo dyskutowana w pierwszej dekadzie bieżącego stulecia, funkcjonuje jako konkurencyjny projekt pogłębiania integracji, sięgający do federalistycznych tradycji okresu po drugiej wojnie światowej oraz podtrzymujący funkcjonalistyczną formułę Unii jako ponadnarodowej wspólnoty.

Bez względu na dywagacje dotyczące tożsamości Unii Europejskiej jako części Zachodu, determinowanej przez transatlantyckie współzależności ekonomiczne, kulturowe i te dotyczące bezpieczeństwa, przed Unią stoi wyzwanie i zadanie zdecydowanego potwierdzenia jej miejsca we współczesnym świecie oraz ukształtowania w świadomości aktorów wypełniających scenę międzynarodową obrazu organizacji gotowej na przyjęcie odpowiedzialności za ład światowy, pokojową współpracę i poszanowanie nadrzędnych norm i wartości współżycia międzynarodowego. W związku z tym UE musi nie tylko stale potwierdzać tę gotowość poprzez sprawne procedury decydowania politycznego oraz skutecznego wdrożenia uzgodnionych działań, ale także komunikować je tak, by legitymizować Zachód w oczach pozostałych podmiotów polityki międzynarodowej.

Jak słusznie zauważa Agnieszka Cianciara, „idea Zachodu wymaga istnienia Innego” (Cianciara 2020: 7). Autorka ta, sięgając do prac Stuarta Halla (1992a, 1992b) oraz Benjamina Herbortha i Gunthera Hellmanna (2017), podkreśla, że Zachód nie tylko organizuje globalne relacje władzy zgodnie z formułą liberalnego porządku międzynarodowego, ale też narzuca dominujące praktyki i dyskursy polityczne. W istocie Hall oraz autorzy rozdziałów we współredagowanej przezeń pracy zbiorowej *Formations of modernity* łączą powstanie Zachodu z modernizacją, oświeceniem (jako przyspieszoną produkcją wiedzy) i kolonializmem, będącymi kwintesencją epoki nowożytnej. Hall (1992a: 6) podkreślał, że proces formowania nowożytnych państw narodowych obejmował konstruowanie tożsamości kulturowych i społecznych, dzięki którym narody wytwarzały wewnętrzne więzi poprzez poczucie przynależności do „wyobrażonej wspólnoty” oraz wytyczanie symbolicznych granic oddzielających taką wspólnotę od „reszty” („obcych”). Nawiązanie do koncepcji „wspólnot wyobrażonych” Benedicta Andersona (1991) jest oczywiste, tak jak oczywiste jest sięganie do Erica Hobsbawma (2010) czy Ernesta Gellnera (1991) jako inspiratorów refleksji nad narodami oraz luminarzy badań

narodoznawczych. W tym wypadku chodzi jednak o powiązanie socjologii i antropologii nacjonalizmu z kosmopolitycznymi, prometejskimi wysiłkami przezwy-
ciężenia nacjonalizmu jako ideologii „zamkniętych”, homogenicznych wspólnot
wyobrażonych i symbolicznych (Jaskułowski 2012).

Wspomniane wcześniej koncepcje kosmopolityczne ukształtowały się na tle
długotrwałych procesów rozwojowych, które doprowadziły do powstania nowo-
czesnych społeczeństw funkcjonujących na gruncie kluczowych elementów (Beck
2006; Strydom 2012). Były zatem wytworem modernizacji i postępu ujętych w tra-
dycji oświeceniowej. Raymond Williams (1985: 208 i 209) zauważył, że desygnat
„nowożytny” (*modern*) oznaczał, szczególnie od początku XIX wieku, to co „nowo-
czesne” i „ulepszone”, jak również – w synonimicznym znaczeniu – „postępowe”.
Unia Europejska stała się nośnikiem „postępowych” projektów, takich jak wspólna
waluta, zniesienie stałych kontroli w obrębie jej terytorium (na obszarze Schengen,
gwoli ścisłości), ponadnarodowa konstytucja, „zielony ład” czy „europejski styl ży-
cia”. Projekty te były legitymizowane przez fundamentalną misję Unii Europejskiej,
jaką jest tworzenie coraz ściślejszego związku między ludami Europy².

Niepowodzenie projektu konstytucjonalizacji Unii Europejskiej na gruncie trak-
tatu ustanawiającego konstytucję dla Europy z 2004 roku oznaczało, że budowa
coraz ściślejszej Unii powinna zostać zredefiniowana i zinterpretowana na nowo
(Anderson 2009: 505–513). Nie oznaczało to jednak powrotu do idei Zachodu, lecz
poszukiwanie nowej formuły „europejskości” (Checkel, Katzenstein 2009; Fossum,
Menéndez 2011; Eriksen 2014; De Witte, Ott, Vos 2017) ponad to, co w nowych ra-
mach prawno-traktatowych zostało uchwalone na szczycie w Lizbonie w 2007 roku.

Tymczasem Unia Europejska stanęła w obliczu wydarzeń i procesów, które wy-
magały zdecydowanej reakcji i skutecznych działań: kryzys gospodarczy przełomu
pierwszej i drugiej dekady; „arabska wiosna” 2011 roku; rosyjska agresja na Ukrainę
i aneksja Krymu w 2014 roku; kryzys migracyjny lat 2015 i 2016 i zamachy terro-
rystyczne w tych samych latach; referendum w sprawie brexitu w 2016 roku. Unia
– a w szerszym ujęciu także Zachód – znalazła się pod naporem sił sprawdzających
jej rzeczywiste zdolności do obrony wartości i zasad, ochrony granic terytorialnych,
przeciwdziałania wielorakim zagrożeniom jej bezpieczeństwa oraz zaangażowania
w rozwiązywanie problemów globalnych. Opanowała wewnętrzne tarcia i napięcia
oraz ustabilizowała stosunki zewnętrzne, ale za cenę osłabienia jej „potęgi norma-
tywnej” i zdolności do skutecznego zarządzania kryzysami w swym łonie i „łukami
niestabilności” w bliskim sąsiedztwie. Unia jako kwintesencja potęgi Zachodu jawiła
się coraz bardziej jako przejaw „imperialnej pychy”, o której sugestywnie pisał Mi-
chael Scheuer (2005) na przykładzie Stanów Zjednoczonych, przekonana o trafności
odpowiedzi na największe wyzwania. Jak pisał Luuk van Middelaar,

² Notabene, w oficjalnej polskojęzycznej wersji traktatu, termin „peoples” został przełożony
jako „narody” co jest oczywistym nadużyciem.

W ciągu 70 lat pokoju i dobrobytu debata polityczna w Europie krążyła wokół kwestii wzrostu i redystrybucji, edukacji i opieki zdrowotnej, wolności i tożsamości. Znacznie mniej mówiono o państwie i władzy, strategii i wojnie, bezpieczeństwie i granicach, obywatelstwie i opozycji. [...] Ciąg wojen, wojen domowych, dyktatur i konfliktów zbrojnych w innych miejscach powinien nam przypominać, że demokratyczny raj w Europie nie może być brany za pewnik, ale zdołaliśmy odrzucić te wszystkie ostrzeżenia. Reszta świata nie osiągnęła jeszcze naszego poziomu cywilizacji: dotarliśmy do końca historii świata. (Middelhaar 2019: vii).

Wizytówką Zachodu, a szczególnie UE jako wyobrażonej wspólnoty demokracji, praworządności i solidarności, było zbiorowe poczucie obowiązku respektowania uniwersalnych pryncypiów i wartości jako gwarancji postępu, dobrobytu i pokoju. Ten mesjanistyczny przekaz kierowany był „urbi et orbi”, aczkolwiek z upływem czasu tracił swoją moc sprawczą w Unii Europejskiej. Choć pierwsze próby jego podważania spotkały się ze zdecydowaną reakcją obronną (sprawa Austrii w 2000 roku), kolejne przypadki ukazywały słabnącą skuteczność mechanizmów przeciwdziałania i zwalczania naruszeń zasad integracji w obrębie UE, czy to w wymiarze ekonomiczno-finansowym (Grecja), czy polityczno-prawnym (Węgry i Polska). Niekonsekwentne działania Komisji Europejskiej oraz „jazda na gapę” (*free riding*) niektórych rządów państw członkowskich doprowadziły do rozmycia odpowiedzialności za przestrzeganie fundamentalnych zasad integracji europejskiej i tolerowania rozwiązań prawno-ustrojowych oraz patologii właściwych raczej państwom globalnej „Reszty” niż Zachodu. Transakcyjny model polityki międzynarodowej narzucony przez Stany Zjednoczone w okresie administracji Donalda Trumpa zarówno sojusznikom Ameryki, jak i jej rywalom i konkurentom, dodatkowo osłabił fundamenty aksjologiczno-normatywne Zachodu i zachęcił do podobnych praktyk niektórych europejskich sojuszników USA. Praktykowane przez administrację Trumpa przetargowe podejście do współpracy międzynarodowej znalazło naśladowców w Unii Europejskiej, w szczególności w przypadku rządu Węgier, wspieranego przez Polskę i – dość często – przez pozostałych partnerów z Grupy Wyszehradzkiej: Czechy i Słowację.

Praktyka gry przetargowej, maksymalizacji narodowych korzyści kosztem wspólnych zasad integracji w ramach UE, rewizjonizmu wobec Unii Europejskiej jako wspólnoty ponadnarodowej, siłą rzeczy uderzają w wiarygodność i skuteczność unijnych mechanizmów prawno-instytucjonalnej ochrony przed nadużywaniem zasady suwerenności przez państwa członkowskie. Wzmacniają szerzący się wśród krajów „Reszty”, ale i w społeczeństwach państw członkowskich UE, trend do obarczania rządów państw Zachodu winą za wszelkie problemy i przypadłości współczesnego świata i zrzucania na Zachód odpowiedzialności za ich rozwiązanie, pod warunkiem, że nie pociągnie to za sobą kosztów i obowiązków, które musi ponieść „Reszta”.

Ta presja stawia Unię Europejską w wyjątkowo niedogodnej pozycji, gdyż jej wkład w rozwiązywanie problemów globalnych jest niewielki, a bezpieczeństwo

należy umieścić w najmniej zaawansowanym obszarze integracji w UE. Rosnący dystans między wyzwaniami w sferze bezpieczeństwa a zdolnościami i możliwościami stawienia im czoła z należyłą skutecznością pogłębia efekt „jaźni odzwierciedlonej” (Cooley 1922: 183–186) i stawia UE po drugiej stronie „geostrategicznego lustra”. Wizja autonomii strategicznej UE oraz toksyczne partnerstwo z Rosją to wymowne przykłady zaburzonej orientacji w usieciowionej przestrzeni rywalizacji i współzależności charakteryzującej współczesne bezpieczeństwo międzynarodowe.

■ AUTONOMIA I KOMPAS STRATEGICZNY

Strategia globalna Unii Europejskiej (ESDZ 2016), przyjęta w 2016 roku, za punkt wyjścia wzięła pesymistyczną, znacząco odbiegającą od entuzjastycznej wymowy poprzedniej strategii z 2003 roku (Rada UE 2009), diagnozę stanu bezpieczeństwa Unii i świata. Brzmiała ona następująco:

Żyjemy w czasach kryzysu egzystencjalnego, zarówno w ramach Unii Europejskiej, jak i poza nią. Nasza Unia jest zagrożona. Nasz europejski projekt, który przyniósł bezprecedensowy pokój, dobrobyt i demokrację, jest obecnie kwestionowany. Na wschodzie, europejski porządek bezpieczeństwa został naruszony, a terroryzm i przemoc nękają Afrykę Północną i Bliski Wschód, a także samą Europę. Wzrost gospodarczy nie nadąża jeszcze za zmianami demograficznymi, napięcia pod względem bezpieczeństwa w Azji zaostrzają się, a zmiana klimatu powoduje dalsze zakłócenia (ESDZ 2016:5).

Kryzys jest nie tylko stanem niepewności cechującym się niestabilnością, wstrząsami, a nawet załamaniem istniejącego porządku (Koselleck 1985: 4; Graf, Jarausch 2018: 18–20). Kryzys oznacza także przełom, decydujący zwrot, szansę dokonania skutecznych rozstrzygnięć, poprawiających dawny ład poprzez jego gruntowną i konstruktywną krytykę (Koselleck 1988: 104–106).

W ujęciu zawartym w strategii globalnej UE (SGUE), kryzys zawierał elementy diagnostyczne i prognostyczne. Diagnoza brzmiała niepokojąco, prognoza zawierała budujące tezy i optymistyczne założenia. Zgodnie z klasycznym, pozytywnym pojmowaniem kryzysu, w przywołanym dokumencie podkreślono, że są to czasy nadzwyczajnych szans, w szczególności dla osiągnięcia jedności w budowaniu silniejszej Unii w oparciu o zapisane w traktatach wartości, a także wspólne interesy, zasady i priorytety. Misją Unii Europejskiej jako aktora globalnego było promowanie pokoju i gwarantowanie bezpieczeństwa jej obywatelom, a także usprawnienie globalnego rządzenia. W ślad za SGUE Unia wyznaczyła „poziom ambicji” w wymiarze bezpieczeństwa i obrony: wzmocnienia wiarygodnych i skutecznych zdolności UE do radzenia sobie z bieżącymi zagrożeniami i wyzwaniami (Council of the EU 2016).

Ambicje i aspiracje wyrażone w SGUE i planie wdrożeniowym powiązano z koncepcją „strategicznej autonomii”. UE umieściła strategiczną autonomię w centrum wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Jak zauważyła Nicole Gnesotto (2018: 2), termin ten używano niemal jak mantrę w unijnych dokumentach dotyczących spraw bezpieczeństwa. Wywołało to wiele dyskusji na temat znaczenia tej koncepcji i jej prawdopodobnego wpływu na działania zewnętrzne UE (Howorth 2017a, 2018; Mauro 2018; Smith 2018; Heisbourg 2021; Pohl 2021). Autonomia strategiczna szła w parze z innymi wyrazistymi pojęciami, takimi jak władza geopolityczna i suwerenność europejska. Niemniej realia bezpieczeństwa militarnego i obronności UE wpłynęły na rozmycie znaczenia autonomii strategicznej i możliwości jej urzeczywistnienia. Olivier de France z l'Institut de relations internationales et stratégiques stwierdził:

Jak europejscy przywódcy niemal jednogłośnie przyznali, Europejczycy stoją w obliczu ryzyka i zagrożeń, które nie znają granic państwowych lub regionalnych – ponieważ to, co dzieje się na przykład w centrum Monachium, łączy się z tym, co dzieje się w Aleppo. Jednak nie przyznali, że stawienie czoła tym wyzwaniom wymaga wspólnego rozpoznania sytuacji oraz poczucia własnych rozbieżności w zakresie postrzegania zagrożeń, oceny ryzyka i światopoglądów (France 2016: 20).

Jak zauważył Jolyon Howorth (2017), inicjatywy mające ożywić Wspólną Politykę Bezpieczeństwa i Obrony (WPBiO), takie jak Unia Bezpieczeństwa, Stała Współpraca Strukturalna (PESCO) czy Europejska Inicjatywa Interwencyjna (E2I), były pomocne w stymulowaniu debaty nad europejskim bezpieczeństwem i obronnością jako dziełem Unii dążącej do przyjęcia roli znaczącego gracza militarnego, ale nie przyniosły żadnej zasadniczej zmiany. W praktyce Unia Europejska miała marginalne znaczenie w odniesieniu do zapobiegania, ograniczania i rozwiązywania najostrzejszych konfliktów toczących się w jej sąsiedztwie albo wpływających w wymiarze polityczno-strategicznym, ekonomicznym i humanitarnym na jej sytuację. Howorth (2018: 23) zaznaczył, że misje i operacje pod egidą WPBiO nie tylko w minimalnym stopniu miały charakter wojskowy, ale też w ograniczonym zakresie realizowały kluczowe zadania z zakresu zarządzania kryzysowego. To oznaczało stopniowe odchodzenie od „aktu założycielskiego” WPBiO, którym była francusko-brytyjska deklaracja z Saint-Malo z 1998 roku. To w tamtym dokumencie sygnatariusze stwierdzili, że „Unia [Europejska] musi posiadać zdolność do autonomicznych działań, wspartą wiarygodnymi siłami wojskowymi, środki decydowania o ich użyciu, a także gotowość do ich użycia w celu odpowiedzi na kryzysy międzynarodowe” (CVCE 1998). Co więcej, UE od rozpoczęcia misji i operacji WPBiO nie miała znaczącego wpływu na oblicze kryzysów, konfliktów zbrojnych i aktów agresji, które wybuchały i trwały na Bałkanach, w Ukrainie i w północnej Afryce, w Syrii i Zakaukaziu.

Dla zrozumienia trudności w zdefiniowaniu wiarygodnej autonomii strategicznej UE bardziej istotny jest jednak brak wspólnej europejskiej kultury strategicznej, która uniemożliwia określenie jasnych priorytetów politycznych i bezpieczeństwa na poziomie UE. Był to jeden z powodów, dla których Francja uruchomiła w 2018 roku Europejską Inicjatywę Interwencyjną (E2I), w której uczestniczy obecnie 13 państw europejskich. Państwa pozostające poza E2I uznały tę inicjatywę za próbę promowania przez Francję własnego modelu autonomii strategicznej UE i priorytetów operacyjnych w ramach WPBiO. Francuskie ambicje szły w parze ze wstrzemięźliwością Niemiec, wynikającą w dużej mierze z niechęci do zwiększania nakładów na modernizację niemieckiej armii, oraz perspektywą opuszczenia UE przez Wielką Brytanię. Do tego doszedł czynnik transatlantyki: osłabienie więzi między Unią a Stanami Zjednoczonymi w czasie administracji Donalda Trumpa dążącej do narzucenia Europie transakcyjnego modelu stosunków opartego na amerykańskiej dominacji. Lekceważące opinie o znaczeniu NATO i wspólnoty europejskiej dla bezpieczeństwa międzynarodowego (Kaufman 2017; Polyakova, Haddad 2019) nie tylko przekonywały Francję o nieodzowności strategicznej autonomii UE, ale też zachęcały Rosję do wzmocnienia „aktywnych środków” na płaszczyźnie politycznej, propagandowej i wywiadowczej. Jak słusznie zauważył Stefan Meister (2022), „prezydentura Donalda Trumpa osłabiła USA globalnie i obnażyła dysfunkcjonalność amerykańskiego systemu politycznego. Putin próbował to wykorzystać do zdyskredytowania zachodnich demokracji jako całości”.

W obliczu asertywnych działań prezydenta Macrona w kierunku tworzenia autonomii strategicznej, w 2019 roku Niemcy zaproponowały opracowanie „kompasu strategicznego”. Celem tego dokumentu – jak to ujęła szefowa resortu obrony RFN Annegret Kramp-Karrenbauer (2019) – było jasne określenie polityki bezpieczeństwa Unii Europejskiej, kierunku, w którym Europa powinna zmierzać, a także sposobów osiągnięcia wyznaczonych celów. Jak to ujął Sven Biscop (2021: 35 i 36), niemiecka inicjatywa miała na celu „udzielić odpowiedzi na pewne drażliwe pytania polityczne i (w odniesieniu do WPBiO) przełożyć te odpowiedzi na konkretne zadania militarne”. Z inicjatywy niemieckiej prezydencji, Rada UE zatwierdziła w czerwcu 2020 roku projekt „kompasu strategicznego”, który miał być zrealizowany w trakcie dwuletniego procesu określenia priorytetów UE w zakresie bezpieczeństwa i obrony oraz przełożenia ich na konkretne zdolności obronne. Dokument ten miał jasno definiować interesy bezpieczeństwo i obrony, które UE musi realizować w ramach WPBiO i innych odpowiednich rodzajów polityki unijnej, szczególnie te, w których Unia byłaby w stanie działać samodzielnie, faktycznie realizując strategiczną autonomię. Znaczące było to, że prace nad dokumentem objęły przygotowanie pierwszej w historii UE kompleksowej, 360-stopniowej analizy zagrożeń UE przeprowadzonej przez unijne Centrum Wywiadowcze i Sytuacyjne na podstawie szczegółowych informacji przekazanych przez służby wywiadowcze państw członkowskich.

Prezentacja „kompasu strategicznego” nastąpiła po rosyjskiej napaści na Ukrainę 24 lutego 2022 roku, co niewątpliwie miało wpływ zarówno na odbiór głównych założeń tego dokumentu, jak też jego treść, uwzględniającą nowe okoliczności (Zaborowski 2022). W związku z tym Rosja została określona jako największe zagrożenie bezpieczeństwa UE, wobec którego Unia musi podjąć odpowiednie środki bezpieczeństwa i obrony. Klauzula wzajemnej obrony, ujęta w artykule 42 ust. 7 traktatu o Unii Europejskiej, ma być interpretowana w kategoriach zobowiązania do udzielenia pomocy państwu członkowskiemu, które padnie ofiarą zbrojnej agresji. Unia ma być „silniejszym i dysponującym większymi zdolnościami gwarantem bezpieczeństwa” (Rada UE 2022: 6). Jak twierdzi Marcin Zaborowski (2022), „O ile pierwsza wersja Kompas [...] była jeszcze przygotowana w duchu promowania autonomii strategicznej UE, o tyle najnowsza podkreśla znaczenie solidarności transatlantyckiej i bliskich relacji z USA”. Trzeba jednak zaznaczyć, że jedno nie wyklucza drugiego, autonomia strategiczna ma w zamiarze wzmocnić zdolności wojskowe Sojuszu poprzez rozbudowę potencjału militarnego i zdolności operacyjnych europejskich członków NATO. „Kompas strategiczny” zawiera zobowiązania państw członkowskich do znacznego zwiększenia wydatków na obronność, przede wszystkim żeby zmniejszyć krytyczne elementy deficytu zdolności wojskowych i cywilnych oraz wzmocnić bazę technologiczno-przemysłową sektora obronnego (Rada UE 2022). Nie ulega jednak wątpliwości, że utrzymanie projektu autonomii w ramach wyznaczonych przez „kompas strategiczny” nie będzie łatwe. Przebudowa WPBiO jest projektem długofalowym, choć i tak – biorąc pod uwagę przewlekłość procesów decyzyjnych w UE oraz ich wdrażania przez państwa członkowskie – stosunkowo dynamicznym. Konkretnie efekty, w szczególności zdolność do szybkiego rozmieszczenia liczących 5 tys. żołnierzy sił lądowych, powietrznych i morskich koordynowanego przez nową Komórkę Planowania i Przewodzenia Operacji Wojskowych, mają być widoczne w 2025 roku.

Przyjęcie „kompasu strategicznego” i rekonfiguracja autonomii strategicznej ilustruje dramatyczne okoliczności, w jakich Unia znów musi zmierzyć się z dylematem drugorzędnej roli w sprawach bezpieczeństwa europejskiego. To wyzwanie dotyczy największych państw członkowskich, takich jak Niemcy i Francja. Punkt zwrotny (*Zeitenwende*) w niemieckiej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa, ogłoszony przez kanclerza Olafa Scholtza 27 lutego 2022 roku, oznacza budowę „sprawnej, ultranowoczesnej, zaawansowanej Bundeswehry, która niezawodnie nas [Niemcy – przyp. A.G.] ochroni” (Mölling, Schütz 2022: 1). Kanclerz Scholz zapowiedział w tym celu utworzenie specjalnego funduszu poprzez wydzielenie z budżetu federalnego na 2022 rok jednorazowej kwoty 100 mld euro i wykorzystania jej na niezbędne inwestycje i projekty zbrojeniowe. Ponadto Niemcy będą od 2022 roku przeznaczać na obronę co najmniej dwa procent produktu krajowego brutto. Tym samym Niemcy osiągną przyjęty przez NATO wskaźnik referencyjny. Złożą się na to fundusz specjalny oraz dotychczasowe wydatki na obronność na poziomie

50 mld euro rocznie. Realizacja zamierzeń rządu federalnego otwiera perspektywę znaczącej zmiany: zwiększenia poziomu wydatków (z 1,2% w 2016 roku i 1,5% w 2020 roku) (NATO 2022: 8), inwestycji w nowoczesne wyposażenie i systemy uzbrojenia, a także ogólne dobrojenie armii federalnej podnoszące jej wartość bojową. Ryzyka związane z tym procesem są wielorakie: poprzestanie na krótkotrwałym zastrzyku finansowym w obliczu rozbieżnych stanowisk wiodących sił politycznych; rosnąca inflacja i koszty inwestycji w obronność państwa; restrukturyzacja budżetu obronnego w celu przystosowania go do zmian długoterminowych. Komentator tygodnika „Der Spiegel” słusznie zauważył, że „nie jest jeszcze jasne, czy był to wielki moment w niemieckiej polityce, czy odwieczny symbol niemieckich trudności w podejmowaniu decyzji” (Heuser 2022).

Analogicznie, nie jest jasne, czy przyjęcie „kompasu strategicznego” i dążenie do autonomii strategicznej UE jest przełomowym momentem w ewolucji WPBiO UE, czy potwierdzeniem słabości Unii w wymiarze bezpieczeństwa europejskiego, zależnego od zdolności obronnych NATO i Stanów Zjednoczonych jako lidera Sojuszu. Pięciotysięczne siły szybkiego rozmieszczenia to komponent wzmacniający zdolności do reagowania kryzysowego, ale nie do skutecznej obrony w razie agresji na państwa członkowskie czy wiarygodnego odstraszenia w razie takiej groźby. Wystarczy dodać, że Stany Zjednoczone w ciągu pierwszego miesiąca od rozpoczęcia rosyjskiej agresji na Ukrainę rozmieściły w Europie 12 tys. dodatkowych żołnierzy (Benyon 2022). To była zdecydowana reakcja w świecie zdominowanym przez „drapieżników” patrzących na niego, w szczególności na Europę, z pozycji siły (Heisbourg 2020). Nawijając do wypowiedzi byłego szefa niemieckiej dyplomacji Sigmaro Gabriela (Auswärtiges Amt 2018), Unia Europejska pozostaje „wegetarianinem w świecie drapieżników”, choć jest świadoma konieczności zmiany menu i definitywnego odejścia od starych nawyków.

■ UNIA I ROSJA: TOKSYCZNE PARTNERSTWO

Rosyjska agresja na Ukrainę w 2014 roku, przeprowadzona pod postacią tzw. wojny hybrydowej (Hajduk, Stępniewski 2015; Banasik 2017; Pacek 2018), stanowiła jawne pogwałcenie prawa międzynarodowego, suwerenności Ukrainy oraz gwarancji bezpieczeństwa udzielonych przez trzy mocarstwa – stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ. Mimo to nie spotkała się ze zdecydowaną odpowiedzią społeczności międzynarodowej, z wyjątkiem werbalnej krytyki i ograniczonych sankcji gospodarczych zastosowanych przez Unię Europejską. Rosyjska agresywna polityka faktów dokonanych (aneksja Krymu, kontrolowanie części terytorium Donbasu) i „zamrożenie” konfliktu we wschodniej Ukrainie spotkało się z tolerancją Zachodu i powrotem do współpracy dyplomatyczno-politycznej oraz gospodarczo-handlowej. Mimo że w lutym 2015 roku na terytorium Ukrainy przebywało 15 tys. rosyjskich żołnierzy, współdziałając z około 30 tys. uzbrojonych separatystów (Thiele 2015: 2)

i dziesiątkując wojska ukraińskie walczące o odzyskanie kontroli nad obwodami donieckim i ługańskim, Unia Europejska zajęła wstrzemięźliwe stanowisko wobec agresora. Pakiet sankcji dotknął stosunkowo wąską grupę polityków związanych z Kremlem i drugorzędne sektory gospodarki. Nie naruszył fundamentów ekonomicznych, a tym bardziej nie zmienił w jakikolwiek sposób polityki Kremla. W dodatku dyplomacja unijna przystąpiła na powierzenie wysiłków w celu zakończenia konfliktu we wschodniej Ukrainie Niemcom i Francji – państwom, których rządy były przeciwne asertywnemu stanowisku wobec Rosji i preferowały „zamrożenie” konfliktu w ramach tzw. formatu normandzkiego, co w gruncie rzeczy sankcjonowało aneksję Krymu i okupację części terytorium wschodniej Ukrainy przez rosyjskie oddziały ściśle powiązane z prorosyjskimi separatystami. Mimo niewypełniania przez Rosję warunków tzw. porozumienia Mińsk II w sprawie zawieszenia ognia i deeskalacji konfliktu we wschodniej Ukrainie, UE w marcu 2016 roku postanowiła znormalizować stosunki z Moskwą w obszarach wspólnego zainteresowania. Istotną rolę odegrała wiceprzewodnicząca Komisji Europejskiej, a zarazem wysoka przedstawicielka do spraw zagranicznych i bezpieczeństwa Federica Mogherini, która od początku pełnienia swej funkcji dążyła do podtrzymania współpracy z Rosją (Wagnsson, Hellman 2018: 1166 i 1167; Kaca 2019: 200).

Stosunki UE z Rosją rozwijały się równolegle do zróżnicowanych stosunków dwustronnych państw członkowskich, które kierowały się swoimi interesami, będąc jednocześnie świadome obowiązku koordynowania swojej polityki i utrzymywania jej rozwoju w uzgodnionych ramach Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (WPZiB) UE. Różnorodne postawy wobec Rosji pogłębiały trudności w wypracowaniu jednolitej długofalowej strategii zawierającej wytyczne skoordynowanego stanowiska wobec rosyjskiej odmowy przywrócenia suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy, kampanii dezinformacji, oszustw i manipulacji (tzw. maskirowki), rozszerzania sieci wpływów w państwach UE, a także rosnącej zależności od rosyjskich surowców naturalnych, w szczególności energetycznych. Co więcej, obawy i ostrzeżenia wyrażane przez państwa graniczące z Rosją na unijnych forach nie znajdowały zrozumienia ani w kręgach rządowych czołowych państw unijnych, ani w instytucjach i organach UE (Schmidt-Felzmann 2014: 41). Lęk przed „rosyjskim niedźwiedziem”, głęboko zakorzeniona obawa przed konfrontacją militarną z Rosją oraz wiara w unijną *soft power* popartą wzajemnymi interesami gospodarczo-handlowymi uzasadniały transakcyjne podejście do stosunków z Rosją. W zamian za tolerowanie łamania prawa międzynarodowego, umocnienia autorytarnej formy rządów zmierzającej w kierunku personalnej dyktatury Władimira Putina, zdławienia społeczeństwa obywatelskiego i bezwzględnych represji wobec opozycjonistów, Unia Europejska i jej państwa członkowskie otwały szeroko drzwi na rosyjski kapitał i rosyjskie surowce, licząc na rezygnację Kremla z wojowniczej polityki zagranicznej, zamrożenie konfliktów wywołanych przez Rosję i nieingerencję, zwłaszcza w formie walki informacyjnej, w przestrzeni publicznej UE.

25 listopada 2018 roku Rosja rozpoczęła kolejną fazę agresywnych działań wobec Ukrainy, przejmując trzy okręty ukraińskiej marynarki wojennej w Cieśninie Kerczeńskiej i blokując przejście na Morze Azowskie (Wojas 2019; Baluk 2020; Makowski 2021). Rada Europejska, która zajmowała się tą sprawą na posiedzeniu w dniach 13 i 14 grudnia 2018 roku, wyraziła jedynie „najwyższe zaniepokojenie w związku z eskalacją sytuacji w Cieśninie Kerczeńskiej i na Morzu Azowskim oraz naruszeniami prawa międzynarodowego przez Rosję” (Rada Europejska 2018: 3) i przedłużyła sankcje nałożone na Rosję po aneksji Krymu o kolejne sześć miesięcy. Próba zaostrzenia sankcji nie została poparta ani przez kanclerz Merkel, ani przez prezydenta Macrona (Koszel 2020: 91). Po wybuchu pandemii COVID-19 Rosja wdrożyła zręczną politykę wspierania niektórych państw członkowskich w ich zmaganiach z koronawirusem, dążąc jednocześnie – przy użyciu dezinformacji i manipulacji – do zdyskredytowania Unii Europejskiej w oczach obywateli UE jako organizacji kompletnie nie radzącej sobie ze skutkami pandemii. Liczyła także – z uwagi na nadzwyczajną sytuację zagrożenia bezpieczeństwa zdrowotnego oraz stabilności społeczno-ekonomicznej – na zniesienie sankcji nałożonych przez UE po 2014 roku (Menkiszak 2019: 42–45).

Pomimo wzmocnienia Unii Europejskiej jako aktora międzynarodowego w wyniku reformy lizbońskiej, polityka zagraniczna i bezpieczeństwa pozostaje areną przetargu politycznego i gry dyplomatycznej prowadzonej przez czołowe państwa członkowskie. Kluczowe znaczenie miała „wielka trójka” (Niemcy, Francja i Wielka Brytania), jednakże brexit otworzył pole dla ambicji Francji dążącej do przejęcia przywództwa w Unii, szczególnie w obliczu słabnącej kanclerz Angeli Merkel. Widoczne to było w szczególności na przykładzie „oswajania” Rosji przez Francję oraz systematycznych spotkań i rozmów telefonicznych Macrona z Putinem, o które francuski prezydent zabiegał z wytrwałością „przedstawiciela handlowego fotowoltaiki”, jak celnie i sarkastycznie ujął to Marek Belka (2022). Choć podstawą unijnych stosunków z Federacją Rosyjską było „pięć zasad Mogherini”, ogłoszonych w marcu 2016 roku (European Parliament 2018), starających się równoważyć sankcje z „selektywnym zaangażowaniem” UE i Rosji we współpracę, poszczególne państwa członkowskie realizowały własne strategie odpowiadające w szczególności ich interesom gospodarczym.

Francja, w szczególności prezydent Macron, uczyniła wiele, by zeuropeizować Rosję i nie traktować jej jako uosobienia wschodniej „Barbarii”. Na dorocznym spotkaniu z ambasadorami (Macron 2019: 7 i 8) pouczał dyplomatów w następujących słowach:

Jesteśmy w Europie i Rosja również. A jeśli w pewnym momencie nie będziemy wiedzieć, jak zrobić coś pożytecznego z Rosją, pozostaniemy w głębokim napięciu. [...] Nadal będziemy mieć Europę, która jest areną strategicznej walki między Stanami Zjednoczonymi a Rosją. [...] uważam, że odepchnięcie Rosji od Europy jest głębokim błędem strategicznym, ponieważ popychamy Rosję albo ku izolacji, która zwiększa

napięcia, albo w stronę sojuszu z innymi mocarstwami, takimi jak Chiny, co w ogóle nie leży w naszym interesie.

Macron uzasadniał konieczność europeizacji Rosji błędami popełnionymi w latach dziewięćdziesiątych XX wieku i podczas pierwszej dekady XXI wieku, sugerując negatywne oddziaływanie USA na sytuację w Europie. Twierdził:

doszło do serii nieporozumień, kiedy Europa bez wątplenia nie realizowała własnej strategii i stwarzała wrażenie pełnienia roli konia trojańskiego Zachodu, którego ostatecznym celem było zniszczenie Rosji, wobec czego Rosja budowała swoją wyobraźnię na zniszczeniu Zachodu, a tym samym na osłabieniu Unii Europejskiej (Macron 2019: 8).

Francuski prezydent przekonywał, że:

kontynent europejski nigdy nie będzie stabilny, nigdy nie będzie bezpieczny, jeśli nie złagodzimy i nie i wyklarujemy naszych stosunków z Rosją. Nie leży to w interesie niektórych naszych sojuszników [...]. Co więcej, niektórzy zawsze będą nas popychać ku większym sankcjom, bo to leży w ich interesie. [...] Wierzę, że aby osiągnąć cel [...], jakim jest odbudowa prawdziwego projektu europejskiego w świecie, któremu zagraża dwubiegunowość, uda się stworzyć wspólny front z udziałem Unii Europejskiej i Rosji (Macron 2019: 8).

Pomysł budowy przez UE i Rosję nowej architektury zaufania i bezpieczeństwa był lansowany przez Macrona na forum UE i w stosunkach dwustronnych z partnerami unijnymi. W listopadzie 2019 roku Macron powołał specjalnego przedstawiciela ds. architektury zaufania i bezpieczeństwa z Rosją (Menkiszak 2019: 46). Rok 2021 został obwołany rokiem „zdecentralizowanej współpracy”: nadania nowego impulsu stosunkom między rosyjskimi i francuskimi miastami i regionami, wzmocnienia więzi między obywatelami Rosji i Francji oraz wymiany młodzieży, aktywizacji turystyki, promowania zrównoważonego rozwoju czy współpracy międzyinstytucjonalnej (Ambassade de France en Russie 2021).

Prorosyjskie poglądy szerzyły się także na włoskiej scenie politycznej. „Rosyjskie stronnictwo” (*il partito russo*) było aktywne i w parlamencie, i w rządzie, i we władzach niektórych regionów. Na pierwszy plan w tej formacji wysuwała się Liga Północna i jej kontrowersyjny, skrajnie prawicowy przywódca Matteo Salvini, który w latach 2018 i 2019 sprawował funkcję wicepremiera i ministra spraw wewnętrznych. Antyunijne i nacjonalistyczne poglądy Salviniego szły w parze z wychwalaniem rządów Putina, akceptacją aneksji Krymu i takimi wypowiedziami, jak np. w 2015 roku na forum Parlamentu Europejskiego: „Rosja jest o wiele bardziej demokratyczna niż Unia, która jest udawaną demokracją. Pozwoliłbym rządzić

Putinowi w połowie krajów europejskich. [...] Jakim prawem Europa krytykuje Putina? Ta Europa, która nie ma w sobie nic demokratycznego. Należy prowadzić dialog z Rosją, zamiast skłaniania się ku grze w wojnę” (ANSA 2015). Oprócz skrajnie prawicowej Ligi Północnej prorosyjskich sympatii nie kryły ani populistyczny Ruch Pięciu Gwiazd, ani lewacka Sinistra Italiana (Guerzoni, Sarzanini 2022).

Polityka appeasementu prowadzona przez czołowe państwa Europy, przekładająca się tym samym na miękkie podejście Unii Europejskiej do Rosji, nie tylko zachęciła Kreml do autorytarnych posunięć w polityce wewnętrznej i wzmożonej ingerencji w sprawy wielu państw posowieckich, ale nade wszystko stopniowo dyskredytowała zasady, wartości i cele UE (Meister 2022). Legitymizując reżim Putina, tolerując przypiętą mu, wymyśloną przez Fareeda Zakarię (1997, 2003) a spopularyzowaną przez Viktora Orbana (2014), łatkę „nieoliberalnej demokracji”, a także pogłębiając zależność surowcową od Rosji, państwa członkowskie UE traciły zbiorową odporność na destabilizujące działania Rosji, tworząc tym samym wrażenie „zorganizowanej hipokryzji” (Karp 2008) w odniesieniu do fundamentów normatywnych i aksjologicznych Unii Europejskiej.

Hipokryzja zaznaczyła się w szczególności w sektorze energetycznym. Większość państw członkowskich UE nie uczyniła nic, by zmniejszyć zależność od importu rosyjskich surowców: gazu ziemnego, ropy naftowej, węgla kamiennego, a nawet materiałów rozszczepialnych na potrzeby energetyki jądrowej. Co więcej, polityka RFN dążąca do wykorzystania mocnej pozycji negocjacyjnej w zapewnieniu korzystnych warunków dostaw gazu ziemnego do Europy podważała zasady europejskiej strategii bezpieczeństwa energetycznego, co stało się szczególnie widoczne po rozpoczęciu realizacji projektu Nord Stream II (Ruszel 2018: 81–83). W 2020 roku UE importowała 97% zużywanej na jej terytorium ropy naftowej, 84% gazu ziemnego oraz 36% węgla kamiennego. Rosja dostarczyła ponad 40% gazu ziemnego, 27% ropy naftowej i 46% węgla kamiennego (Eurostat 2022). Zależność surowcowa od Rosji spowodowała, że w pierwszych dwóch miesiącach zbrojnej inwazji na Ukrainę w 2022 roku Unia Europejska sprowadziła z Rosji surowce energetyczne o wartości 44 mld euro, z czego 9 mld euro przypadło na Niemcy (Esch, Koelbl, Schaap 2022).

Ten fakt, w świetle uznania Rosji za agresora winnego rażącego pogwałcenia prawa międzynarodowego i Karty Narodów Zjednoczonych, spowodował, że UE przyjęła nową strategię energetyczną, REPowerEU, której celem jest zmniejszenie o 2/3 importu gazu z Rosji do końca 2022 roku i pełne uniezależnienie się od rosyjskich węglowodorów przez 2030 rokiem. Inicjatywa REPowerEU nie jest formą dodatkowych sankcji nałożonych na Rosję, lecz polityczną decyzją zmierzającą do stałej redukcji głębokiego uzależnienia UE od rosyjskich surowców energetycznych. Postulowane przez zwolenników nowej polityki UE wobec Rosji „zaprzestanie karmienia niedźwiedzia” (Pellerin-Carlin 2022) to pierwszy krok w kierunku „detoksykacji” Unii Europejskiej i budowy prawdziwej odporności na „broń surowcową”.

Jest to zamierzenie długofalowe, realizowane wieloetapowo, a przy tym uzależnione od konsensusu państw członkowskich, o który będzie wyjątkowo trudno.

■ QUO VADIS EUROPO?

Trwająca przez ponad rok Konferencja w sprawie przyszłości Europy, która zakończyła swe prace 9 maja 2022 roku, była kwintesencją stanu ducha Europejczyków oraz pomysłów wyjścia z głębokiego impasu. Na wielojęzycznej platformie cyfrowej zamieszczono ponad 17 tys. pomysłów pogrupowanych w 10 kategoriach. Rozbudowana formuła organizacyjna dała możliwość spotkań, dyskusji, wymiany poglądów i uzgadniania wniosków przez obywateli UE w panelach ogólnoeuropejskich i wewnątrz krajowych, w tym na specjalnych spotkaniach z udziałem młodzieży. Konferencja w wymiarze plenarnym zgromadziła przedstawicieli instytucji UE (Parlamentu Europejskiego, Komisji i Rady UE), parlamentów narodowych oraz obywateli UE. W ponadtrzydziestonicowym sprawozdaniu końcowym (CoFE 2022) zarysowany został wyidealizowany obraz Unii jako prawdziwej wspólnoty, opartej na solidarności, równości i praworządności, konkurencyjnej na globalnym rynku produktów, usług i idei. Co więcej, wiele spośród zgłoszonych postulatów nie ma praktycznych szans na realizację bez głębokiej przebudowy prawno-instytucjonalnej Unii Europejskiej (co także było postulowane w ramach konferencji), a ta z kolei uzależniona jest od woli rządów państw członkowskich. Utopijny efekt prac konferencji przypomina relację z europejskiego Hyde Parku, gdzie mówcy prześcigali się w fantazyjnych postulatach. W tę narrację wpisała się Roberta Metsola, przewodnicząca Parlamentu Europejskiego, która w Dniu Europy, 9 maja 2022 roku, z entuzjazmem oznajmiła: „Prawda jest taka, że Unia Europejska nigdy dotąd nie była silniejsza. Unia Europejska nigdy dotychczas nie miała tak zdecydowanego poczucia kierunku [rozwoju], jak obecnie” (Metsola 2022: 1).

Na tle fantazyjnych zamierzeń i złudnych przyrzeczeń, stanowisko przywódców państw członkowskich w obliczu szokującej rosyjskiej agresji na Ukrainę rozpoczętej 24 lutego 2022 roku wyróżnia się postawieniem na płaszczyźnie współpracy w ramach UE zadań możliwych do osiągnięcia, choć trudnych w realizacji i niełatwych do uzasadnienia wobec wyborców. Deklaracja wersalska, przyjęta na nieformalnym szczycie UE w dniach 10 i 11 marca 2022 roku, podniosła trzy kluczowe aspekty nowej sytuacji: zwiększenie zdolności obronnych Unii; zmniejszenie zależności energetycznej oraz budowanie solidniejszej bazy ekonomicznej (Deklaracja wersalska 2022: 3). To kolejny w historii integracji europejskiej zestaw zadań i wyzwań odnoszących się do kluczowego dylematu ontologicznego UE: wspólnoty budowanej na fundamentach narodowych, lecz realizującej cele ponadnarodowe w odwołaniu do wartości uniwersalnych, kosmopolitycznych. Unia Europejska pragnie pokoju, demokracji, dobrobytu i stabilności, ale nie jest gotowa na wyrzeczenia i poświęcenie partykularnych interesów dla wspólnego dobra. Unia

Europejska nie jest jeszcze zdolna do budowy nowego geostrategicznego systemu bezpieczeństwa w Europie, w którym nie ma miejsca dla Rosji i – być może – Turcji (Mölling i in. 2022). Nie jest przygotowana na możliwość rozciągnięcia nowej żelaznej kurtyny wzdłuż zachodnich granic Rosji i Białorusi. Nie jest przekonana co do tego, by jej wschodnia granica stała się wysuniętą flanką NATO, rejonem koncentracji wojsk sojuszniczych, których stała obecność będzie zapewniona dzięki rozbudowie infrastruktury wojskowej Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Autonomia strategiczna i „suwerenność” bezpieczeństwa i obrony były uzasadniane „porzuceniem” Europy przez Stany Zjednoczone i osłabieniem kolektywnych mechanizmów obrony w ramach NATO w okresie administracji Trumpa (Polyakova, Haddad 2019). Te obawy nie ziściły się. USA rozmieściły dodatkowe siły na wschodniej flance NATO (Benyon 2022) i potwierdziły gotowość utrzymania 100 tys. żołnierzy w Europie. Co więcej, zdecydowane działania administracji Bidena wobec rosyjskiej agresji na Ukrainę i zagrożenia państw położonych na wschodniej flance NATO stwarzają Unii dodatkową możliwość wzmocnienia jej potencjału obronnego, dają czas na modernizację i rozbudowę sił zbrojnych oraz wprowadzenie w życie podstawowych założeń „kompasu strategicznego”, zwłaszcza w tych elementach, które są zbieżne lub uzupełniają koncepcję strategiczną Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Adrienne Héritier w analizie opublikowanej w kwietniu 2021 roku wytyczyła pięć alternatywnych ścieżek, którymi Unia Europejska może podążać w perspektywie krótko- i średnioterminowej: od przebudowy instytucjonalnej w celu wzmocnienia coraz ściślejszego związku lub utworzenia struktury federalnej, przez elastyczną i zróżnicowaną organizację, stopniowe i ukryte zmiany wprowadzane „tylnymi drzwiami”, segmentację polityki, aż po dezintegrację i rozwiązanie (Héritier 2021: 1). Wspólne bezpieczeństwo i obrona Unii Europejskiej, które zostały uwypuklone w niniejszym artykule, są zwornikiem złożonych procesów politycznych kształtujących tożsamość UE i testujących jej zdolności adaptacyjne. Są też sprawdzianem skuteczności wielopoziomowości mechanizmów integracji europejskiej wobec wewnętrznych napięć i sporów oraz zewnętrznych wstrząsów i szoków. Rosyjska agresja na Ukrainę w 2022 roku spowodowała, że żaden z proponowanych przez Héritier scenariuszy nie jest prawdopodobny, co pogłębia niepewność co do dalszego biegu integracji europejskiej i wymusza rewizję dotychczas obowiązujących planów i strategii.

Nicole Gnesotto pisała w 2018 roku:

Obrona europejska to nie tylko kwestia zagrożeń strategicznych, interwencji wewnętrznych, zdolności wojskowych, innowacji technologicznych i doskonałości przemysłowej. Ponieważ największym zagrożeniem ciężącym dziś na Europejczykach jest kwestionowanie samej demokracji europejskiej, wspólna polityka obronna nie może ignorować tego wymiaru politycznego: musi służyć promowaniu i obronie modelu organizacyjnego, tożsamości w świecie, specyfiki w prowadzeniu pokoju i wojny,

przez co jako jedyna będzie w stanie zapewnić, że nadal będziemy liczyć się w globalizacji jutra (Gnesotto 2018: 8).

Przykłady podważania globalnego systemu bezpieczeństwa przez Rosję oraz ładu prawnoinstytucjonalnego Unii Europejskiej przez Węgry i Polskę potwierdzają, że nagle wstrząsy, załamania i wywołane przez nie długotrwałe kryzysy to nie syndrom „czarnego łabędzia” (Taleb 2007), lecz konsekwencje zaniechań, masowych manipulacji, strachu przed odpowiedzialnością i niechęci wobec wyrzeczeń ze strony społeczeństwa i elit politycznych w krajach Unii Europejskiej.

LITERATURA PRZYWOŁANA

- Ambassade de France en Russie (2021), *2021: Année de la coopération décentralisée franco-russe*, <https://ru.ambafrance.org/2021-Annee-de-la-cooperation-decentralisee-franco-russe> (dostęp 28.04.2022).
- Anderson Benedict (1991), *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, wyd. poszerzone i poprawione, London–New York: Verso.
- ANSA (2015), *Salvini, Russia molto più democratica dell'Ue*, 11 marca, https://www.ansa.it/europa/notizie/rubriche/voceeurodeputati/2015/03/11/salvini-russia-molto-piu-democratica-dellue_4dc84ca4-580e-40f2-bfbf-20c6ca2b49dd.html (dostęp 25.07.2022).
- Auswärtiges Amt (2018), *In einer Welt von Fleischfressern haben es Vegetarier sehr schwer. Außenminister Sigmar Gabriel im Interview mit dem Spiegel*, 5 stycznia, <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/gabriel-spiegel/1185862> (dostęp 4.05.2022).
- Baluk Walenty (2020), *Incydent czy akt agresji w rejonie Cieśniny Kerczeńskiej? „Wschód Europy”*, t. 6, nr 1, s. 197–224.
- Banasik Mirosław (2017), *Wojna hybrydowa i jej konsekwencje dla bezpieczeństwa euroatlantyckiego*, Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Beck Ulrich (2006), *Cosmopolitan Vision*, Cambridge: Polity.
- Beck Ulrich, Grande Edgar (2009), *Europa kosmopolityczna. Społeczeństwo i polityka w drugiej nowoczesności*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Belka Marek (2022), Marek Belka (@profMarekBelka), Twitter, 22 marca, 11.50, <https://twitter.com/profMarekBelka/status/1506221747409936394> (dostęp 22.03.2022).
- Benyon Steve (2022), *US Troops Are Accumulating in Europe as the Pentagon Eyes Putin's Ukraine War*, „Military.com”, 4 marca, <https://www.military.com/daily-news/2022/03/04/us-troops-are-accumulating-europe-pentagon-eyes-putins-ukraine-war.html> (dostęp 28.04.2022).
- Biscop Sven (2021), *Analysing the EU Global Strategy on Foreign and Security Policy*, w: Jochen Rehr (red.), *Handbook on CSDP. The Common Security and Defence Policy of the European Union*, wyd. 4, Vienna: Federal Ministry of Defence of the Republic of Austria.
- Charron Nicholas (2010), *Déjà Vu All Over Again: A post-Cold War empirical analysis of Samuel Huntington's 'Clash of Civilizations' Theory*, „Cooperation and Conflict”, t. 45, nr 1, s. 107–127.
- Checkel Jeffrey T., Katzenstein Peter J. (red.) (2009), *European Identity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cianciara Agnieszka K. (2020), *Wprowadzenie: Westlessness czyli zmierzch Zachodu 2.0? „Sprawy Międzynarodowe”*, t. 73, nr 3, s. 6–17.

- Cichocki Marek (2019), *Kryzys światowego ładu liberalnego. Jego natura i znaczenie dla Polski*, „Sprawy Międzynarodowe”, t. 72, nr 2, s. 43–65.
- CoFE (2022), *The future is in your hand. Report on the final outcome*, Conference on the Future of Europe, <https://futureu.europa.eu/pages/reporting> (dostęp 10.05.2022).
- Cooley Charles H. (1922), *Human Nature and the Social Order*, New York: Charles Scribner's Sons.
- Cotter Andrew (2022), *The West, Russia and European security: Still the long peace?* „The British Journal of Politics and International Relations”, t. 24, nr 2, s. 207–223.
- Council of the EU (2016), *Implementation Plan on Security and Defence*, dok. nr 14392/16, Bruksela, 14 listopada.
- CVCE (1998), *Franco-British St. Malo Declaration (4 December 1998)*, https://www.cvce.eu/en/obj/franco_british_st_malo_declaration_4_december_1998-en-f3cd16fb-fc37-4d52-936f-c8e9bc80f24f.html (dostęp 4.05.2022).
- Davis Cross Mai'a K. (2017), *The Politics of Crisis in Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Deklaracja wersalska (2022), *Nieformalne posiedzenie szefów państw lub rządów. Deklaracja wersalska 10–11 marca 2022 r.*, <https://www.consilium.europa.eu/media/54787/20220311-versailles-declaration-pl.pdf> (dostęp 10.05.2022).
- De Witte Bruno, Ott Andrea, Vos Ellen (red.) (2017), *Between Flexibility and Disintegration: The Trajectory of Differentiation in EU Law*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Elgstrom Ole, Smith Michael (2006), *The European Union's Roles in International Politics*, London: Routledge.
- Eriksen Erik O. (2014), *The Normativity the European Union*, London: Palgrave Macmillan.
- Esch Christian, Koelbl Susanne, Schaap Fritz (2022), *Vladimir Potemkin. Putin's Disaster and What Could Happen Next*, „Der Spiegel Online”, 6 maja, <https://www.spiegel.de/international/world/putin-s-disaster-and-what-could-happen-next-a-e8c89bfa-b7a3-4e32-908a-7642a301eda6> (dostęp 8.05.2022).
- ESDZ (2016), *Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa. Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Europejska Służba Działań Zewnętrznych, https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_pl_.pdf (dostęp 11.05.2022).
- European Parliament (2018), *The EU's Russia policy. Five guiding principles*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/614698/EPRS_BRI\(2018\)614698_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/614698/EPRS_BRI(2018)614698_EN.pdf) (dostęp 28.04.2022).
- Eurostat (2022), *Russia-EU – international trade in goods statistics*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Russia-EU_%E2%80%93international_trade_in_goods_statistics#EU-Russia_trade_by_type_of_goods (dostęp 6.05.2022).
- Fossum John Erik, Menéndez Agustín José (2011), *The Constitution's Gift: A Constitutional Theory for a Democratic European Union*, London: Rowman and Littlefield.
- Fox Jonathan (2005), *Paradigm Lost: Huntington's Unfulfilled Clash of Civilizations Prediction into the 21st Century*, „International Politics”, t. 42, nr 4, s. 428–457.
- France Olivier de (2016), *After the EU global strategy – Consulting the experts. Security and defence*, Paris: EU Institute for Security Studies.
- Gellner Ernest (1991), *Narody i nacjonalizm*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Gnesotto Nicole (2018), *Les quatre défis de défense stratégiques de l'UE*, „DÉCRYPTAGE”, 10 lipca, <https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2020/08/Les4defisstrategiquesdelUE-Gnesotto-juillet2018-1.pdf> (dostęp 12.05.2022).

- Graf Rüdiger, Jarausch Konrad H. (2018), „Kryzys” we współczesnej historii i historiografii, „Civitas. Studia z filozofii polityki”, nr 22, s. 17–49.
- Guerzoni Monica, Sarzanini Fiorenza (2022), *La rete di Putin in Italia: chi sono influencer e opinionisti che fanno propaganda per Mosca*, „Corriere della Sera”, 22 czerwca, https://www.corriere.it/politica/22_giugno_05/rete-putin-italia-chi-sono-influencer-opinionisti-che-fanno-propaganda-mosca-fce2f91c-e437-11ec-8fa9-ec9f23b310cf.shtml (dostęp 25.07.2022).
- Hajduk Jurij, Stępniewski Tomasz (2015), *Wojna hybrydowa Rosji z Ukrainą: uwarunkowania i instrumenty*, „Studia Europejskie”, nr 4, s. s. 135–151.
- Hall Stuart (1992a), *Introduction*, w: Stuart Hall, Bram Gieben (red.), *Formations of modernity*, Cambridge: Polity Press & The Open University.
- Hall Stuart (1992b), *The West and the Rest. Discourse and power*, w: Stuart Hall, Bram Gieben (red.), *Formations of modernity*, Cambridge: Polity Press & The Open University.
- Heisbourg François (2020), *Le Temps des predateurs. La Chine, les Etats-Unis, la Russie et nous*, Paris: Odile Jacob.
- Heisbourg François (2021), *Europe Can Afford the Cost of Autonomy*, „Survival”, t. 63, nr 1, s. 25–32.
- Herborth Benjamin, Hellmann Gunther (2017), *Introduction: Uses of the West*, w: Benjamin Herborth, Gunther Hellmann (red.), *Uses of the West: Security and the politics of order*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Héritier Adrienne (2021), *Quo Vadis, Europa? Five Paths, their Plausibility and Impact*, „Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper”, nr RSC 2021/49.
- Heuser Olaf (2022), *Das Politische Rätsel der «Zeitenwende»*, „Der Spiegel Online”, 27 kwietnia, <https://www.spiegel.de/ausland/podcast-das-politische-raetsel-der-zeitenwende-a-11330db3-ec2d-42a5-834f-1de28aac6c3c> (dostęp 4.05.2022).
- Hobsbawm Eric (2010), *Narody i nacjonalizm po 1780 roku. Program, mit, rzeczywistość*, Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Howorth Jolyon (2017a), *European defence policy between dependence and autonomy: A challenge of Sisyphean dimensions*, „The British Journal of Politics and International Relations”, t. 19, nr 1, s. 13–28.
- Howorth Jolyon (2017b), *For a New Europeanism in Defence: The European Defence Union*, Brussels: Martens Centre.
- Howorth Jolyon (2018), *Strategic autonomy and EU-NATO cooperation: threat or opportunity for transatlantic defence relations?* „Journal of European Integration”, t. 40, nr 5, s. 523–537.
- Ikenberry G. John (2018), *The end of liberal international order?* „International Affairs”, t. 94, nr 1, s. 7–23.
- Jaskułowski Krzysztof (2012), *Wspólnota symboliczna. W stronę antropologii nacjonalizmu*, Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra.
- Jordan Joshua (2014), *Huntington's „The Clash of Civilizations?”: Is the Clash Still Driving Conflict?* „Small Wars Journal”, 13 czerwca, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/huntington%E2%80%99s-%E2%80%9Cthe-clash-of-civilizations%E2%80%9D-is-the-clash-still-driving-conflict> (dostęp 18.06.2014).
- Kaca Elżbieta (2019), *Wysoka przedstawiciel Federica Mogherini. Jej rola i osiągnięcia w unijnym sąsiedztwie*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 1, s. 197–218.
- Karp David Jason (2008), *The utopia and reality of sovereignty: social reality, normative IR and ‘Organized Hypocrisy’*, „Review of International Studies”, t. 34, nr 2, s. 313–335.
- Kaufman Joyce P. (2017), *The US perspective on NATO under Trump: lessons of the past and prospects for the future*, „International Affairs”, t. 93, nr 3, s. 251–266.

- Koselleck Reinhart (1985), *Niektóre pytania w związku z historią pojęcia „kryzys”*, „Tygodnik Powszechny”, nr 38.
- Koselleck Reinhart (1988), *Critique and Crisis. Enlightenment and the Pathogenesis of Modern Society*, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Koszel Bogdan (2020), *The European Union and the conflict in Ukraine (2014–2018)*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, nr 1, s. 75–96.
- Krastew Iwan (2018), *Co po Europie?* Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Kramp-Karrenbauer Annegret (2019), *Speech by Federal Minister of Defence Annegret Kramp-Karrenbauer at the Helmut Schmidt University / Bundeswehr University Hamburg, 17 November 2019, Hamburg*, <https://www.bmvg.de/resource/blob/4503744/5cc807454992c867757734df2ebcb316/20201119-dl-englische-rede-data.pdf> (dostęp 4.05.2022).
- Król Marcin (2012), *Europa w obliczu końca*, Warszawa: Wydawnictwo Czerwone i Czarne.
- Kuźniar Roman (2022), *Zmierzch liberalnego porządku międzynarodowego 2011–2021*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Macron Emmanuel (2019), *Discours du Président de la République Emmanuel Macron à la Conférence des Ambassadeurs et des Ambassadrices de 2019, 27 august 2019*, <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2019/08/27/discours-du-president-de-la-republique-a-la-conference-des-ambassadeurs-1> (dostęp 8.05.2022).
- Makowski Andrzej (2021), *Incydent w Cieśninie Kerczeńskiej 25 listopada 2018 roku a konwencja o prawie morza*, „Prawo Morskie”, t. XI, s. 41–56.
- Mauro Frédéric (2018), *Autonomie stratégique, le nouveau Graal de la défense européenne*, „Les Rapports du GRIP”, nr 2018/01, <https://grip.org/autonomie-strategique-le-nouveau-graal-de-la-defense-europeenne/> (dostęp 4.02.2018).
- Meister Stefan (2022), *Putin's Turning Point*, „Internationale Politik Quarterly”, 31 marca, <https://ip-quarterly.com/en/putins-turning-point> (dostęp 8.05.2022).
- Menkiszak Marek (2019), *Gdy Europa choruje, Rosja nie jest lekarstwem*, „Sprawy Międzynarodowe”, t. 72, nr 4, s. 41–57.
- Metsola Roberta (2022), *Europe has an opportunity for change*, Fondation Robert Schuman, „Opinion”, 9 maja, <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/divers/9mai2022-roberta-metsola-en.pdf> (dostęp 10.05.2022).
- Middelhaar Luuk van (2019), *Alarums & Excursions. Improvising Politics on the European Stage*, tłum. Liz Waters, Newcastle-upon-Tyne: Agenda Publishing.
- Mölling Christian, Schütz Torben (2022), *Zeitenwende in der Verteidigungspolitik. Bundeswehr-Sondervermögen effektiv und nachhaltig ausgeben*, „DGAP Policy Brief”, nr 16.
- Mölling Christian i in. (2022), *Sea Change for Europe's Security Order Three Future Scenarios*, „DGAP Policy Brief”, nr 12.
- NATO (2022), *Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2021)*, 31 marca, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/220331-def-exp-2021-en.pdf (dostęp 4.04.2022).
- Orban Viktor (2014), *Full text of Viktor Orbán's speech at Băile Tușnad (Tusnádfürdő) of 26 July 2014*, „The Budapest Beacon”, 29 lipca, <https://budapestbeacon.com/full-text-of-viktor-orbans-speech-at-baile-tusnad-tusnadfurdo-of-26-july-2014/> (dostęp 8.08.2014).
- Pacek Bogusław (2018), *Wojna hybrydowa na Ukrainie*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM.
- Pellerin-Carlin Thomas (2022), *Stop feeding the bear The case for a smart embargo on Putin's oil and gas*, Jacques Delors Institute, „Blog Post”, 9 maja, https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2022/05/BP_220509_Stop-feeding-the-bear_Pellerin-Carlin_EN.pdf (dostęp 10.05.2022).

- Pohl Jens Hillebrand (2021), *Strategic autonomy as a means to counter protectionism*, „ERA Forum”, t. 22, nr 2, s. 183–191.
- Polyakova Alina, Haddad Benjamin (2019), *Europe alone: what comes after the transatlantic alliance*, „Foreign Affairs”, t. 98, nr 4, s. 109–120.
- Rada Europejska (2018), *Posiedzenie Rady Europejskiej (13 i 14 grudnia 2018 r.) – Konkluzje*, dok. nr EUCO 17/18, Bruksela, 14 grudnia, <https://www.consilium.europa.eu/media/37556/13-14-euco-final-conclusions-pl.pdf> (dostęp 4.05.2022).
- Rada UE (2009), *Europejska strategia bezpieczeństwa. Bezpieczna Europa w lepszym świecie*, Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, <https://data.europa.eu/doi/10.2860/1402> (dostęp 11.05.2022).
- Rada UE (2022), *Strategiczny kompas na rzecz bezpieczeństwa i obrony – dla Unii Europejskiej, która chroni swoich obywateli, swoje wartości i interesy oraz przyczynia się do międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa*, dok. Nr 7371/22, Bruksela, 21 marca.
- Rogowski Ralf, Turner Charles (red.) (2006), *The Shape of the New Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ruszel Mariusz (2018), *Znaczenie gazociągu Nord Stream 2 dla polityki energetycznej Republiki Federalnej Niemiec*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 4, s. 77–92.
- Scheuer Michael (2005), *Imperialna pycha: dlaczego Zachód przegrywa wojnę z terrorem?* tłum. Arkadiusz Czerwiński, Warszawa: Akces.
- Schmidt-Felzmann Anke (2014), *Is the EU's Failed Relationship With Russia the Member States' Fault?* „L'Europe en Formation”, nr 374, s. 40–60.
- Smith Michael E. (2018), *Transatlantic security relations since the European security strategy: what role for the EU in its pursuit of strategic autonomy?* „Journal of European Integration”, t. 40, nr 5, s. 605–620.
- Strydom Piet (2012), *Modernity and Cosmopolitanism: From a Critical Social Theory Perspective*, w: Gerard Delanty (red.), *Routledge Handbook of Cosmopolitanism Studies*, wyd. 2, Abingdon–New York: Routledge.
- Taleb Nassim Nicholas (2007), *The black swan: the impact of the highly improbable*, New York: Random House.
- Telò Mario (2017), *The EU from a constitutional project to a process of constitutionalization*, „European Politics and Society”, t. 18, nr 3, s. 301–317.
- Thiele Ralph D. (2015), *Crisis in Ukraine – The Emergence of Hybrid Warfare*, „ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security”, nr 347.
- Tsolakis Andreas (2011), *A Historical Materialist Response to the „Clash of Civilizations” Thesis*, „Global Society”, t. 25, nr 2, s. 155–180.
- Verhofstadt Guy (2006), *The United States of Europe. Manifesto for a new Europe*, London: Federal Trust for Education and Research.
- Wagnsson Charlotte, Hellman Maria (2018), *Normative power Europe caving in? EU under pressure of Russian information warfare*, „Journal of Common Market Studies”, t. 56, nr 5, s. 1161–1177.
- Weiler Joseph (1999), *A Constitution for Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams Raymond (1985), *Keywords. A vocabulary of culture and society*, wyd. poprawione, New York: Oxford University Press.
- Wojas Jakub (2019), *Incydent w Cieśninie Kerczeńskiej w świetle prawa międzynarodowego publicznego*, „Sprawy Międzynarodowe”, t. 72, nr 2, s. 101–121.
- Zaborowski Marcin (2022), *Co nowego w Kompasie Strategicznym*, „Res Publica Nowa”, 29 marca, <https://publica.pl/teksty/co-nowego-w-kompasie-strategicznym-69640.html> (dostęp 4.05.2022).

Zakaria Fareed (1997), *The rise of illiberal democracy*, „Foreign Affairs”, t. 76, nr 6, s. 22–43.

Zakaria Fareed (2003), *The Future of Freedom. Illiberal Democracy at Home and Abroad*, New York–London: W.W. Norton & Co.

Zielonka Jan (2007), *Europa jako imperium*, Warszawa: Wydawnictwo PISM.

Zielonka Jan (2018), *Kontrrewolucja. Liberalna Europa w odwrocie*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Artur Gruszczak

THE EUROPEAN UNION IN THE NIGHTMARE LAND: REFLECTIONS ON THE EUROPEAN SECURITY IN A TIME OF UNCERTAINTY

This article presents some reflections on European integration in times of increasing uncertainty. The migration crisis, the pandemic and the Russian aggression against Ukraine have revealed the European Union's vulnerability to shocks and threats, mainly of external provenience. They undermined intra-EU solidarity, exposed cynicism and egoism of some EU members, and showed the far-reaching economic and resource dependence of the European Union. Thereby, they undermined the postmodern integration project promoted by the European Commission.

The article contains a critical analysis of selected aspects of European integration relating to the security-determined dilemma of identity of the European Union as a bridgehead of a collective defense of the West against external threats. The argument put forward in this article holds that the weakening role of the EU in the international arena, the growing risk of instability, as well as the increased vulnerability to security threats are the results of neglect in supranational decision-making processes, fear of responsibility for defending the global position of the West and the lack of readiness on the part of governments and citizens for a revision of the geostrategic determinants of the Union's identity in the face of increasing internal tensions and external pressures.

Słowa kluczowe: Unia Europejska, Zachód, integracja, bezpieczeństwo, autonomia strategiczna

Keywords: European Union, the West, integration, security, strategic autonomy